

هو الحق

عنوان مقاله:

نقش معادباوری در تربیت فردی از منظر آیات و روایات

گردآورنده

زیبا رمضانی زیارانی

شهریور: ۱۳۹۸

حوزه علمیه زینبیه سلام الله علیها سطح ۲

آدرس: آبیک، بلوار امام خمینی (ره)، روبروی پایگاه سلامت بیاضیان، تلفن: ۰۲۸۳۲۸۲۲۶۸۶

الف

چکیده:

معاد به معنای بازگشت، در بردارنده اصولی چون وجود جهان و زنده شدن مردم پس از مرگ غیر از عالم مادی و همچنین حسابرسی به فضایل و رذایل اعمال آدمی است. اعتقاد به معاد و رستاخیز انسان، یکی از اصول اولیه آموزه های تربیتی همه ادیان الهی و از مهم ترین مبانی پذیرش اصول اسلام و حرکت در مسیر اعتقادات مهم دینی است. همچنین تربیت معادباوری در حوزه اعتقادی و اخلاقی و بخش وسیعی از معارف قرآن و مباحث روایی را در بر گرفته است. این تربیت معادباوری فردی برخاسته از عوامل و انگیزه های متعددی است که برخی مهیا شدن سفر آخرت، ترس و غفلت از مرگ، برخی مکارم اخلاق و تهذیب نفس و اجتناب از اخلاق زشت و ترک تکبر از خدا و خلق است. آن چه در این مقاله ذکر شده است؛ آن دسته از معادباوری تربیتی است که یا مستقیماً نشأت گرفته از باور به معاد و روز قیامت است و یا این که معادباوری مؤکد برخی از آنها است. در این نوشتار با تمسک به آیات نورانی قرآن کریم و تفاسیر؛ و مراجعه به روایات ائمه معصومین علیه السلام، تلاش شده است تا به تحلیل و بررسی معادباوری در تربیت اعتقادی و اخلاقی؛ و نقش کاربردی که ثمره آن در استوارسازی و مصونیت و رهایی از پوچ گرایی انسان در این جهان و کارهای پسندیده و وصیت کردن؛ عمل به تکلیف الهی را آسان می کند. گردآوری اطلاعات در پژوهش حاضر از طریق اسناد کتابخانه ای انجام پذیرفته و روش آن توصیفی - تحلیلی است.

کلید واژه: تربیت، تربیت از منظر آیات و روایات، معاد، معادباوری

مقدمه:

یکی از باورهای دینی «اعتقاد به معاد» است. یاد مرگ و قیامت، نه تنها ریشه در فطرت انسان ها دارد؛ بلکه در سرلوحه برنامه های اعتقادی، فرهنگی، اقتصادی و اجتماعی و تبلیغی پیامبران الهی قرار داشته است. تمامی پیامبران آسمانی، انسان ها را به «باور معاد» فرا خوانده اند، به طوری که تبیین و تعمیق اعتقاد به معاد، به موازات اعتقاد به مبدأ، فصل مشترک برنامه تمامی پیامبران توحیدی بوده است.

این باور دینی در تربیت اعتقادی و اخلاقی، آثار سازنده مثبت فراوانی در زندگی فردی بر جای می گذارد و زمینه را برای تربیت فردی فراهم می آورد؛ تهیه زاد و توشه، توبه و وصیت، غفلت و فراموش کردن مرگ و معاد، تعدیل علایق مادی و معنوی و همچنین شکرگذاری، فروتنی، طهارت وجود از هرگونه آلودگی، پرهیز از تخریب مواهب الهی، برقراری عدالت، دوری از جهل و آرامش و امیدواری از جمله آثار ارزشمندی است که در پرتو باور به معاد و زندگی اخروی به وجود می آید.

به بیان دیگر، تربیت معادباوری هم هدف رسالت الهی است و هم زمینه را برای تحکیم پیام الهی در بینش و گرایش تربیت فردی فراهم می آورد و اجرای فرمان های پیامبران را تضمین می کند. به همین دلیل، در کلام مفسران پیام آسمانی و ائمه معصوم علیهم السلام نیز تبیین و تشریح این اعتقاد از جایگاهی ویژه برخوردار بوده و روایات فراوانی در این باره به دست ما رسیده است. همچنین کتاب های ارزشمندی در این زمینه تألیف شده است؛ از جمله: کتاب سیری در جهان آخرت، محمود دهقان نیری، کتاب روش های تربیت اخلاقی کاربردی در اسلام، محسن حاجی بابائیان امیری، کتاب اصول کافی محمدبن یعقوب کلینی رازی تجربیات تاریخی نیز گواه این مدعاست که هر زمان اعتقاد و باور به قیامت در تار و پود تک تک افراد آمیخته شد و مردم آگاهانه و صادقانه به این باور دینی ایمان آوردند، دستاوردهای مهم و سترگی در زندگی فردی آنها به وجود آمد، و هر زمان که این باور تضعیف شد، آسیب پذیری فردی نیز افزایش یافت.

اینک این سؤال اساسی مطرح است که «نقش معادباوری در تربیت فردی چگونه است؟» پاسخ سؤال

فوق از آن نظر در وضعیت فعلی حایز اهمیت است که نسل حاضر در صدد ایجاد تحول عظیم اعتقادی و اخلاقی در فرد و جامعه است.

بی شک تحقق این تحول به صورت باور به معاد در تربیت فردی تنها در سایه اعتقاد عمیق و گسترده به مبدأ و معاد میسر است. در بعد داخلی، تنها زمانی احکام الهی و ارزش های انسانی؛ نظیر تقوایم دار، باقیات صالحات، کسب فضایل اخلاقی، توبه از گناهان، انجام کارهای پسندیده، کوتاهی نکردن در انجام وصیت، دوری از جهل و نادانی حاکم می شوند که تربیت در باور به زندگی اخروی، عمیق و گسترده باشد. در بعد خارجی نیز تنها امتی می تواند در عصر حاضر، پرچمدار آثار و اعمال خوبی و بدی ها در زندگی فردی باشد که آگاهانه و صادقانه به این باورها ایمان بیاورد و در راه تثبیت و حاکمیت آنها آماده ایثار باشد. بنا بر این، یافتن پاسخ سؤال مذکور و تلاش در راه تعمق اعتقاد به زندگی اخروی، در واقع، تلاش برای پایداری ارزش ها و حاکمیت فرمان های آسمانی و در نهایت، تلاش برای برپایی تمدن اسلامی است.

کلیات و مفاهیم

۱. کلیات تحقیق

در این بخش از پژوهش به بیان کلیاتی پرداخته می شود، که آگاهی بر آنها از جهت فهم موضوع مورد پژوهش ضروری است.

۱-۱. بیان مسئله:

بی تردید ایمان به معاد و زنده شدن انسانها پس از مرگ یکی از ارکان و ضروریات دین اسلام است. قرآن کریم پس از ایمان به خدا، از ایمان به معاد سخن می گوید و انکار معاد را گمراهی می داند. به دلیل اهمیت فوق العاده معاد، بیش از هزار آیه از آن، مربوط به معاد است و بخش بزرگی از قرآن، شرح و توضیح آموزه های معاد را به خود اختصاص داده است. اعتقاد به معاد با مسائل اعتقادی، فرهنگی، اقتصادی و اجتماعی ارتباط دارد و موجب بیداری، تقوا، تهذیب نفس، است. همین باور

بحران های روحی ناشی از حرص و جاه طلبی، ظلم و مادیگری را کاهش می دهد و بی توجهی به این امر موجب دوری از حقایق است؛ اما گاهی مشاهده می شود که برخی از افراد معاد و قیامت را فراموش می کنند و از حقیقت و مسائل آن دور می شوند که موجب بروز مشکلات فراوان فردی است از همین رو تحقیق حاضر پاسخگوی این سؤال است که: نقش معادباوری در تربیت فردی از منظر آیات و روایات چگونه است؟

۲-۱. اهمیت و ضرورت تحقیق:

در عصر امروز که رشد و پیشرفت فناوری است، یکی از مشخصه های بارز و عینی در رفتار و گفتار و پندار مردم جامعه، ضعف تربیت معادباوری است. بشر پیشرفته امروزی گرچه خود را در رفاه و آسایش ظاهری و آسوده نشان می دهد، اما پیش از گذشته، کوتاهی و نقصان تربیت و رشد معادباوری در زندگی او آشکار است.

توجه به مسأله معاد و تربیت اعتقادی که بخش گسترده ای از قرآن کریم و آموزه های دین اسلام به آن اختصاص یافته، نگرش انسان را به دنیا تغییر داده، اثر زیادی در سبک زندگی معاد باورانه دارد و اعتقاد به این که انسان فقط در این دنیای مادی محصور نمی باشد، ضمن ایجاد آرامش روحی و روانی، نقش بسزایی در جهت دادن به اعمال و اخلاق انسان در کلیه زمینه های زندگی خواهد داشت و در نهایت دنیا را برای انسان به عنوان ابزاری در جهت نیل به اهداف والای انسانی و رسیدن به یک زندگی جاوید و همیشگی قرار می دهد.

همه عقاید دینی در رفتار انسان مؤثر است؛ هر چند تأثیر آنها یکسان نیست. یک نظر اجمالی به آیات قرآن کریم نشان می دهد از میان عقاید دینی، اعتقاد به معاد و روز قیامت یکی از مؤثرترین و نافذترین باورها در جهت دادن به رفتار آدمی و تربیت و اصلاح او است. جمع تعداد آیات مربوط به قیامت و پاداش و مجازات و بازگشت اعمال حدود یکهزار و هفتصد آیه است که نزدیک یک سوم قرآن را در بر می گیرد، شاهد گویای این مدعا است.

سپس امام فرمود: این لشکریان عقل به طور کامل جمع نمی شود مگر در پیامبر یا وصی پیامبر یا مؤمنی که خداوند قلبش را برای ایمان آزموده و شایستگی پیدا کرده است، ولی سایر دوستان ما بعضی دارای بخشی از این لشکریان هستند و در راه تکمیل آن و طرد لشکر جهل از خود می باشند و در آن هنگام درجه بالا با انبیا و اوصیا قرار می گیرند و این در صورتی ممکن است که آگاهی کافی نسبت به عقل و لشکریانش و دوری از جهل و لشکریانش حاصل شود؛ خداوند ما و شما را برای اطاعتش و کسب رضای او موفق دارد!»

نتیجه گیری:

باورها و عقاید مردم به خدا، فرد، ارتباط انسان با خدا، و جهان آخرت و فضایل اخلاقی، همان خوبی و بدی ها و شیوه انگیزه فعالیتهای زندگی و عوامل محدودیتهای آن، که از افکار و بینش ها برمی خیزد، عناصر اصلی اعتقاد و اخلاق فردی هستند.

در تربیت معادباوری یکی از ضروری ترین باورهای دینی «اعتقاد به معاد» است. اعتقاد به رستاخیز و معاد آثار سازنده و مثبت فراوانی در زندگی فردی بر جای می گذارد و زمینه را برای افراد مؤمن و تحقق جامعه توحیدی فراهم می آورد. این باور دینی یکی از نافذترین و مؤثرترین باورها در جهت دادن به تربیت؛ اعمال و رفتار آدمی است.

هر زمان اعتقاد و باور به قیامت در تار و پود افراد آمیخته شد و مردم آگاهانه و صادقانه به این باور دینی ایمان آوردند، دست آوردهای مهم و سترگ در زندگی فردی آنها به وجود آمده، و هر زمان که تربیت این باور تضعیف شد، آسیب پذیری فردی نیز افزایش یافته است. در تربیت ایمان به معاد و اخلاق، ریشه ی یأس و ناامیدی ها را که آفت جان انسان هاست، می سوزاند و انسان را امیدوار می سازد که هیچ یک از اعمال نیک او از صفحه هستی پاک نمی شود و مصائب و ناکامی هایش در این دنیا، هیچ کدام بی پاسخ نخواهند ماند. صفات برجسته ی اخلاق و نیز در کنا یاد معاد و تذکر قیامت به کمال لازم می رسد؛ و انسان با اخلاق در مقابل رفاه طلبی، اسراف، تبذیر، احترام به والدین و مردم، دعوت به نیکی ها و مبارزه با بدی ها، خشم، کفر، شهادت، جهاد، ریاکاری، هواپرستی، پوشیدگی به صورت سنجیده و در راستای اهداف الهی برخورد می کند. تربیت اعتقادی و اخلاقی نگاه انسان را به دنیا تغییر داده و دنیا را به عنوان وسیله و ابزاری برای رسیدن به اهداف والای انسانیت و زندگی جاوید و همیشگی می داند.

امام خمینی رحمت الله علیه رهبر کبیر انقلاب اسلامی نیز معتقد بود که آنچه نظام کمونیستی و عرب را به نابودی کشیده یا خواهد کشید، بی اعتقادی به خدا و دنیای بعد از مرگ می باشد، آنجا

۳۳

که به نماینده گورباچف آخرین رهبر شوروی سابق فرمودند: «به ایشان بگویید که من می خواستم جلوی شما یک فضای بزرگتر را باز کنم ... می می خواستم دریچه ای به دنیای بزرگ یعنی دنیای بعد از مرگ، که دنیای جاوید و معاد است را برای آقای گورباچف باز نمایم.»

خداوند منان بارها به بندگان گناهکارش وعده پذیرش توبه را داده است و در قرآن کریم شرایطی برای پذیرش توبه آمده است که می توان به اصلاح ، ایمان و عمل صالح اشاره نمود و توبه

واقعی و نصوح، آثار و برکات فراوانی در زندگی مادی و معنوی تربیتی انسان در دنیا و آخرت دارد که مواردی همچون تکفیر گناهان، پاک سازی دل، نزول رحمت الهی و خوشنودی خداوند تبارک و تعالی است که توجه در آن انسان را عاقبت به خیر می کند.

با توجه به معاد باوری و تربیت آن خرسندم که در این زمینه با رضایت مسئولین تحقیق نمودم و ناراحتم از این که ای کاش زودتر در مورد معادباوری به پژوهش می پرداختم، از خداوند منان می خواهم که مرا یاری نماید تا در این عرصه تلاش نموده و با جان و دل فعالیت کنم.

آری شناخت معاد و مرگ موجب ارتقاء و ژرفا بخشیدن معنای زنده بودن می شود. با توجه به ترس ارزشمند مؤمنان از مرگ، یاد آن بسیار سفارش شده است چه اینکه انسان اگر پیوسته به یاد مرگ و معاد باشد، خود را برای آن لحظه سرنوشت ساز آماده می کند، برای زندگی آخرت توشه می گیرد و از ارتکاب گناهان و زشتی ها که اسباب عذاب اخروی و سیه روزی بعد از مرگ است، اجتناب می ورزد. علاوه بر آن، یاد مرگ در برابر آلام و مصیبت های دنیا تسکین دهنده است چون هم پایان پذیری آلام را نشان می دهد و هم تحمل را آسان می سازد.

انسان معتقد به معاد و مؤمن به حیات جاودان آخرت، معاد را عالمی بی نهایت، روشن و دارای ثبات مشاهده می کند، و به رویی گشاده به استقبال آن می رود. با توجه به پیش بینی های نظری مزبور، پیشنهاد می شود با مطالعه معارف دینی، مقیاسی برای سنجش افراد باور به معاد ساخته شده و این موضوع به صورت تجربی نیز مورد بررسی قرار گیرد.

فهرست منابع:

۱. قرآن کریم. ترجمه آیت الله مکارم شیرازی، ناصر، ۱۳۷۶
۲. قرآن کریم، ترجمه عبدالحمید آیتی، انتشارات سروش، ۱۳۷۱
۳. نهج البلاغه، ترجمه و شرح سید علینقی، فیض الاسلام، انتشارات اسلامی.

۴. نهج البلاغه، ترجمه و شرح شهیدی، سید جعفر، انتشارات انقلاب اسلامی.
 ۵. نهج البلاغه، ترجمه و شرح دشتی، محمد، مؤسسه فرهنگی و تحقیقاتی امیرالمؤمنین علیه السلام.
 ۶. فیض کاشانی، محمد محسن، تفسیر شریف صافی، جمعی از فضلاء، قم، نوید اسلام، ۱۳۸۵
 ۷. مکارم شیرازی، ناصر، اخلاق در قرآن، دفتر مدرسه الامام علی بن ابیطالب علیه السلام، ۱۳۷۷،
 ۸. ———، ناصر، به همراه جمعی از علماء، تفسیر نمونه (۲۷ جلدی)، انتشارات دارالکتب الاسلامیه، ۱۳۷۱
 ۹. ———، ناصر، پیام قرآن، تهران، دار الکتب الاسلامی، جلد ششم، چاپ هفتم، ۱۳۸۶
 ۱۰. جواد آملی، عبدالله، تفسیر موضوعی، جلد ۱۰، انتشارات اسراء.
 ۱۱. مطهری، مرتضی، آشنایی با قرآن، انتشارات صدرا، ۱۳۶۸
 ۱۲. کلینی، ابی جعفر محمد بن یعقوب بن اسحاق، اصول کافی (۴ جلدی)، ترجمه سید جواد مصطفوی، انتشارات دفتر نشر فرهنگ اهل بیت علیهم السلام.
 ۱۳. تمیمی آمدی، عبد الواحد بن محمد، غرر الحکم و دررالکلم، مجموعه کلمات حضرت علی علیه السلام، مؤسسه اعلمی لبنان.
 ۱۴. پاینده، ابوالقاسم، نهج الفصاحه، انتشارات بدرقه جاویدان، چاپ ششم، ۱۳۸۵
- ۳۵
۱۵. قدیانی، عباس، فرهنگ جامع ادیان و مذاهب، تهران، نشر آرون، چاپ دوم، ۱۳۹۱
 ۱۶. معلوف لوئیس، فرهنگ المنجد عربی به فارسی، مترجم محمد بندر ریگی، تهران، ایران، چاپ ششم، ۱۳۸۶
 ۱۷. قبالة — کرباسی، دائره المعارف تشیع، تهران، حکمت، جلد سیزدهم، ۱۳۹۱

۱۸. معین، محمد، فرهنگ معین، امیر کبیر، ۱۳۷۱
۱۹. دهقان نیری، محمود، سیری در جهان آخرت، نشر یزد، توز و قلم، چاپ دو، ۱۳۹۴
۲۰. حاجی بابائیان امیری، محسن، روش های تربیت اخلاقی کاربردی در اسلام، تهران، سروش، چاپ اول، ۱۳۸۵
۲۱. باقری، خسرو، مبانی و شیوه های تربیت اخلاقی، سازمان تبلیغات اسلامی، ۱۳۶۴
۲۲. ادیب علی، محمد حسین، راه و روش تربیت از دیدگاه امام علی علیه السلام، ترجمه سید محمد رادمنش، مؤسسه انجام کتاب.
۲۳. ابوطالب تجلیل، ارزش ها و ضد ارزش ها در قرآن، دفتر انتشارات اسلامی، ۱۳۶۶
۲۴. نوری طبرسی، اسماعیل بن احمد، کفایه الموحیدین فی عقاید الدین، تألیف سید اسماعیل طبرسی نوری، قم، رسالت، جلد ۶ و ۷، چاپ اول، ۱۳۹۶
۲۶. حسینی، سید رضا، (مرداد ۱۳۹۲، بررسی شیوه های تربیتی در اسلام، پایان نامه کارشناسی ارشد، چاپ نشده، قم
۲۷. خبرگزاری فارس، آثار و برکات معادباوری از نگاه امام علی علیه السلام، تیرماه ۱۳۹۱